49793 ـ مقدار زکات فطر و وقت ادای آن

سوال

ما اعضای یک اقلیت از مراکشی‌هایی هستیم که در بارسلون اسپانیا زندگی می‌کنیم؛ روشی که باید زکات فطرمان را حساب کنیم به چه صورت است؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

از پیامبر ﷺ ثابت است که زکات را فطر را چنین فرض نمود: یک صاع از خرما یا یک صاع از جو، و دستور داد پیش از خارج شدن مردم برای نماز عید [فطر] ادا شود. و در صحیحین از ابوسعید خُدری ـ رضی الله عنه ـ روایت است که گفت: ما در زمان پیامبر ﷺ آن را به صورت یک صاع غذا یا یک صاع خرما یا یک صاع جو یا یک صاع کشمش ادا می‌کردیم.

گروهی از اهل علم لفظ غذا که در حدیث پیشین آمده را گندم (یعنی آرد گندم) دانسته‌اند و گروهی دیگر منظور از غذا را غذای اصلی مردم آن سرزمین دانسته‌اند، فرقی نمی‌کند آرد گندم باشد یا ذرت یا ارزن یا هر چیز دیگر، و رای صحیح، همین است؛ زیرا زکات نوعی همدردی از سوی ثروتمندان با مستمندان است و برای مسلمان واجب نیست با غذایی غیر از غذای مردم آن سرزمین به همدردی با فقرا بپردازد. شکی در این نیست که برنج در سرزمین حرمین [و منطقه‌ی خاورمیانه] غذای اصلی و خوردنی نفیس و با ارزشی است و بهتر از گندمی است که در نص حدیث آمده است. بنابراین هیچ اشکالی ندارد به عنوان زکات فطر برنج داده شود.

واجب آن است که یک صاع از غذا به عنوان زکات فطر ادا شود و منظور، صاع پیامبر ﷺ است که به اندازه‌ی چهار بار پر کردن هر دو کف دست متوسط است، چنانکه در قاموس و دیگر مراجع آمده، و وزن تقریبی آن حدود سه کیلوگرم است. بنابراین اگر هر مسلمان یک صاع (حدود سه کیلو) از برنج یا دیگر غذاهای اصلی رایج سرزمین خود را به عنوان فطریه بدهد برایش کافی است، حتی اگر ـ بر اساس قول صحیحِ علما ـ از غیر غذاهای ذکر شده در حدیث باشد. اشکالی ندارد که این مقدار را بر اساس وزن اندازه بگیرد که تقریبا سه کیلو می‌باشد.

واجب است زکات فطر را از سویکوچک و بزرگ و مرد و زن و آزاد و برده‌ی مسلمان [که تحت تکفل او هستند]، پرداخت کند. پرداخت فطریه‌ی جنین به اجماع واجب نیست، اما چنانکه عثمان ـ رضی الله عنه ـ انجام می‌داد، مستحب است.

همینطور واجب است فطریه را پیش از نماز عید ادا کرد و تاخیر آن تا پس از نماز جایز نیست و اشکالی ندارد یک یا دو روز پیش از عید ادا شود. بنابراین بر اساس صحیح‌ترین اقوال علما، شروع وقت آن از شب بیست و هشتم است، زیرا ماه ممکن است ۲۹ روز یا ۳۰ روز باشد و اصحاب رسول الله ﷺ آن را یک یا دو روز پیش از عید ادا می‌کردند.

فطریه باید به فقرا (تهیدستان) و مساکین (مستمندان) داده شود. از ابن عباس ـ رضی الله عنهما ـ روایت است که گفت: پیامبر ﷺ زکات فطر را به عنوان پاکی [روزه‌ی] روزه‌دار از بیهودگی و بدزبانی، و غذایی برای مستمندان فرض نمود. هر کس آن را پیش از نماز ادا کند، زکاتش پذیرفته شده است و هر کس آن را پس از نماز ادا کند صدقه‌ای از صدقات است [و زکات فطر به شمار نمی‌آید]. به روایت ابوداود. آلبانی آن را در صحیح ابی‌داود، صحیح دانسته است.

اما دادن قیمت غذا به عنوان فطریه نزد جمهور علما جایز نیست و دلیل رای جمهور صحیح‌تر است، بلکه می‌شود گفت دادن فطریه به صورت غذا واجب است، چنانکه رسول الله ﷺ و یارانش ـ رضی الله عنهم ـ عمل می‌کردند و جمهور امت بر همین روش هستند.

از الله متعال خواهانیم ما و دیگر مسلمانان را برای فهم دین و پایداری بر آن یاری دهد و دل‌ها و اعمال ما را اصلاح گرداند. همانا او بخشنده و کریم است.

مجموع فتاوای شیخ بن باز (۱۴/ ۲۰۰).

همانطور که در فتوای شیخ بن باز آمده، ایشان مقدار وزنیِ زکات فطر را تقریبا سه کیلوگرم دانسته‌اند.

علمای کمیسیون دائم فتوا نیز بر همین رای هستند (۹/ ۳۷۱).

شیخ ابن عثیمین مقدار وزنی آن از برنج را اندازه گرفتند که تقریبا دو هزار و صد (۲۱۰۰) گرم شد. فتاوی الزکاة (۲۷۴ ـ ۲۷۶).

سبب این اختلاف این است که صاع یک مقیاس حجمی است نه وزنی. اما از آنجایی که مقیاس وزنی آسان‌تر و دقیق‌تر است، وزن تقریبی آن را اندازه گرفته‌اند. واضح است که وزن حبوبات با یکدیگر متفاوت است و برخی سنگین و برخی سبک و برخی متوسط هستند. حتی وزن یک پیمانه از یک نوع حبوبات نیز ممکن است متفاوت باشد چون محصول تازه سنگین‌تر از محصول مانده است؛ برای همین اگر انسان در این زمینه احتیاط کند و مقدار بیشتری ادا کند بهتر و به احتیاط نزدیک‌تر است.

برای تعیین نصاب زکات محصولات بر اساس وزن، مراجعه نمایید به المغنی (۴/ ۱۶۸).

والله اعلم.